

Сегизбаева Назгуль Капаровна «Бакалавр даражасындагы студенттерди кыргыз тилин деңгээлдер боюнча үйрөтүүнүн методикасы» – аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясына расмий оппоненттин

П И К И Р И

Изденүүчүнүн илимий иши И.Арабаев атындагы КМУнун педагогика факультетиндеги Башталгыч класстарда кыргыз жана орус тилдерин окутуунун технологиясы кафедрасында аткарылган.

Илимий жетекчиси: Биялиев Кутманбек Абакович – педагогика илимдеринин доктору, профессор, КРСУнун кыргыз тили кафедрасынын башчысы

Тил ар бир элдин өздүк идентификациясын калыптандыруучу, анын биримдигин сактоочу каражаты жана өз ара баарлашуунун курал болуп саналуусун белгилөө менен «2014-2020-жылдарда Кыргыз Республикасында мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана тил саясатын өркүндөтүү программасында»: «азыркы учурда Кыргызстандагы тил саясатында мамлекеттик тилди өнүктүрүү маселеси курч бойдон калууда. Эгемендүүлүк жылдарында мамлекеттик тилди колдоого жигердүү күч-аракеттер болгондугуна карабастан, азыркы учурда мамлекеттик башкарууда, иш кагаздарын жүргүзүүдө жана кесиптик коммуникацияда, ошондой эле жогорку билим берүү системасында кыргыз тилин колдонулуш чөйрөсүн кеңейтүүгө карата олуттуу өзгөрүүлөр байкалбайт. Мамлекеттик тил республиканын бардык окуу жайларында окутулгандыгына карабастан, кыргыз тили эне тили болгон жарандардын ондон бир бөлүгү гана кыргыз тилин билет»- деп белгилеген маселелери диссертанттын изилдөөсүндө баса көрсөтүлгөн /чагылдырылган. Ошону менен бирге диссертант, бакалавр-студенттерге кыргыз тилин деңгээлдер боюнча үйрөтүү мамлекеттик тилди

окутуп-үйрөтүүгө багытталган изилдөөлөр кыргыз педагогика илими үчүн өтө актуалдуу экендигин белгилейт.

Диссертация киришүүдөн, үч главадан, практикалык сунуштардан, колдонулган адабияттардын тизмесинен, **250 адабий булактардан, 5 таблицадан, 10 тиркемеден турат. Жалпы көлөмү – 167 бет.**

Иштин киришүүсүндө изилдөөгө алган теманын актуалдуулугу, коюлган проблеманын максаты жана милдеттери аныкталган, изилдөөнүн жаңылыгы, практикалык мааниси, коргоого алынып чыгуучу жоболор тууралуу маалыматтар такталган.

Биринчи глава «Тилди деңгээлдер боюнча өздөштүрүү түшүнүгүнүн пайда болушу жана өнүгүшү» - деп атып, аталган дисциплинаны үйрөтүүнүн мааниси, милдеттери, окуп-үйрөнүүнүн жана анын изилденишинин тарыхы, методологиялык таянычтары көрсөтүлгөн, ошондой эле бакалавр багытындагы студенттерге тилди деңгээлдер боюнча окутуу ыкмалары берилген. Бул жерде «Окутуунун методу жана методикасы» проблемаларына кайрылышкан окумуштуулардын эмгектери талдоого алынган. Диссертант, өзүнүн изилдөөсүндө максатка ылайык «тил» менен «кептин» аныктамасына Б.В.Беляевдин теориясы дал келгендигин белгилеп, анда «тил» пикир алышуунун каражаты катары каралса, «кеп» иш-аракеттеги тил деп берилгендигин белгилеген.

Батыштын зор тажрыйбасын жайылтуу, мамлекеттик билим берүү стандарттарына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү, жогоруда аталган ар бир тил өздөштүрүү деңгээлине тиешелүү коммуникациялык компетенцияларды сыпаттоо, ошол компетенциялар пайда болуш үчүн керектүү тематикалык, лексикалык, грамматикалык минимумдарды иштеп чыгуу, кеп ишмердигинин рецепциялык жана продукциялык түрлөрүн өнүктүрүүгө керектүү дидактикалык материалдардын тутумун топтоо зарылдыгын көрсөтөт. Кыргыз тилин деңгээлдер боюнча үйрөтүү – жаңыдан башталган иш жана бул иш келечекте көптөгөн аракеттерди талап кыларын белгилеген.

Диссертант биринчи таблицада «Тилге ээ болуунун жалпы шкаласын» дискриптордун жардамы менен берет жана билгичтиктер, көндүмдөрдүн жыйындысы деп көрсөткөн, экинчи таблицада тилге ээ болуунун билгичтиктерин жана көндүмдөрүн жазуу, сүйлөө (монолог, диалог) сыяктуу кеп ишмердүүлүктөрү аркылуу көрсөткөн, үчүнчү таблицада кеп ишмердүүлүгүнүн «диапазон», «тактык» сыяктуу түрлөрү берилген.

Ата Мекедик лингводидактикада кыргыз тилин окутуу боюнча көптөгөн эмгектер каралган жана талдоого алынган, бирок тилекке каршы көпчүлүк эмгектерде тилдик деңгээлдер так белгиленген эместиги айкындалган. Кээ бир гана эмгектерде (Кыргыз тили. К.А.Биялиевдин методикалык жетекчилиги менен түзүлгөн А1, А2, В1, В2 деңгээлдер мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлер үчүн окуу колдонмосунда) тил үйрөнүүчүлөрдүн контингенти жалпы европалык шкала менен берилгендигин белгилеген. Ата Мекендик окумуштуулардын илимий-методикалык эмгектерине кайрылып, изилдөөчүлөрдүн теоретико-методологиялык жоболорун жалпылоолоруна таянуу менен бакалавр даражасындагы студенттерге кыргыз тилин деңгээлдер боюнча окутуу проблемасы кыргыз лингводидактикасында иштелип чыга электиги аныктаган.

Экинчи глава. «Кыргыз тили өздөштүрүү деңгээлдерине карата окуунун натыйжалуулугу боюнча изилдөөнүн материалдары жана методдору» деп аталган. Бул главада изилдөөнүн материалдары жана методдору, жаңы формалары каралып, сунушталган, педагогикалык тажрыйбалардын жүрүшү, жыйынтыктары чагылдырылган.

Илимий изилдөөнүн негизги материалы катары диссертант, КРнын Билим берүү жөнүндөгү мыйзамы, КРнын Мамлекеттик тил боюнча мыйзамы, 2020-жылга чейин мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча Улуттук программа, кыргыз тилин окутуунун мамлекеттик стандарттары, окуу программалары менен окуу китептери, педагогикалык-методикалык эмгектер, кыргыз тилин жогорку окуу жайларында окутуунун абалы, окутуунун тажрыйбалары, сөздүктөр ж.б. талдоого алган. Изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине

ылайык Ата Мекендик окумуштуулардын окуу китептери, керектүү дидактикалык материалдары менен таанышкан. Диссертант бир нече жылдар бою апробациядан өткөрүлүп, мазмуну такталган, кыргыз тилин деңгээлдер боюнча окутууга багытталган жумушчу окуу программасын иштеп чыккан. Жумушчу программа жогорку окуу жайларында кыргыз тилин деңгээлдер боюнча окутууга арналып, жалпы билим берүүчү окуу жайларына багытталган Мамлекеттик билим берүү стандартынын негизинде түзүлгөн. Жогоруда белгиленгендин негизинде кыргыз тилин деңгээлдер боюнча окутууга багытталган окуу-методикалык колдонмо авторлор тобу менен биргеликте жазылган, апробациядан өткөн, колдонмодо В1, В2 деңгээлине ылайыкталган сабактардын иштелмелери киргизилген, ал сабактардын максаты катарында - студенттердин коммуникативдик кеп ишмердүүлүгү коюлган.

Үчүнчү глава. «Студент-бакалаврларга кыргыз тилин деңгээлдер боюнча окутуу методикасынын натыйжалуулугун аныктоо боюнча эксперименталдык иштердин жыйынтыгы» деп аталып, студент-бакалаврды деңгээлдер боюнча окутууга көмөкчү болуучу иштелип чыккан педагогикалык моделдер жана педагогикалык шарттарды эксперименталдык жактан текшерүүгө багытталгандагын белгилеген.

Эксперименталдык иш И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинде, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинде, Ош гуманитардык педагогикалык институтунда, ошондой эле И.Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университетинде 117 студенттин катышуусу менен өткөрүлгөн. Эксперименталдык иш – констатациялоочу жана калыптандыруучу болуп эки этапка бөлүнүп өткөрүлгөн.

Констатациялоочу этаптын милдеттери белгиленип, студенттердин тилдик коммуникативдик компетенцияларын калыптанышы деңгээлин аныктоонун натыйжалуу ыкмасы деп эссе пайдаланылган, мындан тышкары студенттерден жана окутуучулардан окуу процессинде жана окуу процессинен тышкары сурамжылоо жүргүзүү чоң мааниге ээ болгондугун белгилеген.

Педагогикалык эксперименттин констатациялоо этабында кептик ишмердиктин түрлөрү боюнча билим, билгичтик жана көндүмдөрдү аныктоого арналган тесттер, тапшырмалар иштелип чыккан. Мисалы, **жазууну текшерүүдө** анча чоң эмес текстти угуп, изложение жазуу; **сүйлөөнү текшерүүдө** текст менен өз алдынча иштеп, оозеки айтып берүү, айрым абзацтагы негизги маалыматты көрсөтүү, аларга суроо түзүү ыкмалары көрсөтүлүп, бул ыкма студенттердин монологдук, диалогдук кеп боюнча билгичтиктерин жана көндүмдөрүнүн текшерүү; **окуп түшүнүүнү текшерүүдө** студенттерге текст таркатылып, окуп бүткөн соң жыйнап алып, текст боюнча тест таркатылат; **угуп түшүнүүндө** окутуучу көлөмү чоң эмес текстти окуп берип, андан кийин текст боюнча тест берүү ыкмаларын колдонгондугун белгиленген.

Студенттердин билим, билгичтик жана көндүмдөрүн баалоодо билимди, өздөштүрүү боюнча коэффициенттин формуласын колдонгон көрсөткөн.

Педагогикалык эксперименттин **калыптандыруучу этабында** окуу процессинде окутуучулар «тилди билүүнүн жалпы шкаласын» тааныштыруу менен бирге сунушталган деңгээлдер боюнча окутуу методикасын колдонуу менен сабак өтүү, тактап айтканда: ролдоштурулган жана иштиктүү оюндар, диспуттар, мээге чабуул ыкмаларын колдонуп, дидактикалык принциптерге таянуу – илимий, ыраттуу, көрсөтмөлүү, минималдаштыруу, сабактын кырдаалдык-тематикалык негизи болгонун көрсөтө алган.

Студенттерге кыргыз тилин үйрөтүүчү окутуучунун функциясы – текстти жогорку деңгээлде окуй алуучу, окуганын түшүнүп, башкаларга түшүндүрө алуучу, ошол тексттин негизинде ой жүгүртөө алуучу, окуганда таалим-тарбия алуучу, кыргыз тилинде эркин сүйлөгөн инсанды тарбиялоо болгондугу белгиленген. Студентке болгон заманбап талаптар белгиленип, төмөндө көрсөтүлгөн:

- окуганын түшүнүп жана башкаларга түшүндүрө алуу, ой жүгүртүү, окугандан таасирленүү, кыргыз тилинде эркин сүйлөгөн адисти тарбиялоо;

- кыргыз тилин деңгээлдер боюнча окуп-үйрөтүүдө жумушчу, типтүү программаларды, сабактардын иштелмелерин туура тандап алууну багыттоо;
- кыргыз тилин деңгээлдер боюнча жаңы интерактивдүү ыкмаларды колдонууну жана активдүү методдорду аркалоо;
- окутуучу менен студенттин өз ара байланышын түзүү, ошондой эле ар бир ишти чыгармачылык менен аткаруу.

Аталган этапта эксперименталдык топтун динамикасы менен контролдук топтун динамикасын көрсөтүп, андан билим деңгээлинин өсүшү көрсөтүлгөн. Колдонулган методиканын эффективдүүлүгүн аныктоо боюнча педагогикалык изилдөөнүн жыйынтыктары эксперименталдык топтордо жогорку пайыздык көрсөткүчү, бийик деңгээл - 15,6% га; ортоңку деңгээл – 10,1% га жогорулашын, төмөнкү деңгээл – 25,7% төмөндөшү байкалгандыгы, ал эми текшерүүчү топтордогу жогорку пайыздык көрсөткүчү - бийик деңгээл – 3,5% га; ортоңку деңгээл – 5,7% га жогорулашын, төмөнкү деңгээл – 8,9% төмөндөшү байкалгандыгы көрсөтүлгөн.

Корутундуда изилдөөнүн негизги натыйжалары чыгарылып, практикалык сунуштар берилген. Бул көйгөй боюнча иштелүүчү келечектүү иштердин багыттары сунушталган.

Жалпысынан алганда, диссертациянын мазмуну, сүйлөмдөрү сапаттуу жана так. Иштин натыйжалары ЖОЖдордун практикасында колдонууга абзел, ошону менен бирге студенттердин кыргызча кебин байытууда деңгээлге бөлүп окутуу менен иштөөнүн методикасын өнүктүрүүнүн лингвистикалык негиздери коммуникативдик компетенцияларын өнүктүрүүдө практикалык мааниси зор

Диссертациялык иштин жалпы сапатын, мазмунун жана анын жабдылышын дагы жакшыртуу үчүн изденүүчү төмөнкүлөргө көңүл буруп, айрым оңдөө, толуктоо иштерин жүргүзүүсүн каалар элек:

- Диссертацияда орфографиялык, пунктуациялык, стилдик, техникалык каталар кездешет (4, 14, 29, 56, 79, 111);

- диссертацияны техникалык жактан жасалгалоо кемчиликтери бар;

Бул пайдаланган адабияттардын тизмесин көрсөтүүдө кезигет, мисалы: айрым илимий иштин кайсы басмадан чыкканы, анын канча беттен тургандыгы ж.б.

- авторефераттагы чагылдырылган эмгектерди кайрадан карап чыгуу;
- изилдөөнүн жыйынтыктарын жарыялоону улантуу.

Албетте, бул пикир-сунуштардын көпчүлүгү каалоо ниетинде айтылып, иштин жалпы мазмунуна таасирин тийгизбейт.

Сегизбаева Назгуль Капаровна «Бакалавр даражасындагы студенттерди кыргыз тилин деңгээлдер боюнча үйрөтүүнүн методикасы» – аттуу диссертациялык иши жана анын авторефераты Кыргыз Республикасынын Жогорку Аттестациялоо комиссиясынын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби» жөнүндөгү жобонун 10-пунктунун талаптарына ылайык иштелип чыккан эмгек болуп саналат. Изилдөөнүн автору Сегизбаева Назгуль Капаровна аталган адистик боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу. Изилдөөнүн жыйынтык-натыйжалары окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз тили) адистигине туура келет. Сегизбаева Назгуль Капаровна педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

Расмий оппонент:

Педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Исраилова А.М.

Расмий оппонент: Исраилова Акдана Маматалиевна – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, И.Раззаков атындагы Кыргыз Мамлекеттик техникалык университетинин кыргыз тили кафедрасынын доценти

Педагогика илимдеринин кандидаты, доцент

А.М.Исраилова анын колун тастыктайм. И.Раззаков атындагы КМТУ кадрлар бөлүм башчысы

The image contains several official stamps and signatures. On the left, there is a blue circular stamp of the 'И. РАЗЗАКОВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК ТЕХНИКАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ' (I. Razzakov Kyrgyz State Technical University) with the text 'КАДРЛАР БӨЛҮМҮ' (HR Department) and 'ОТДЕЛ КАДРОВ' (HR Department). Below it is a blue rectangular stamp with the text 'И. РАЗЗАКОВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК ТЕХНИКАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ' and 'Кадрлар бөлүм башчысы'. In the center, there is a blue circular stamp of the 'И. АРАБАЕВА' (I. Arabaeva) department. On the right, there is a blue rectangular stamp with the text 'И. РАЗЗАКОВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК ТЕХНИКАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ' and 'Кадрлар бөлүм башчысы'. There are several handwritten signatures in blue ink, including one that appears to be 'Исраилова' and another that appears to be 'И. Раззаков'.